

TÜRKİYE'DE SOSYAL DIŞLANMA ALGISI: SAÜ ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Cihan SELEK ÖZ*

Sinan BALTA**

Özet

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki sosyal dışlanma algısını ölçmeye çalışmaktır. Ancak sosyal dışlanma algısının doğru ölçülebilmesi için kavram hakkında bilgi sahibi olmak büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden örneklem grubu olarak sosyal dışlanma konusunu pek çok derste işleyen Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğrencileri seçilmiştir. Üçyüz öğrenciden dönüş alınan anket formu SPSS 22.0 programında analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler Türkiye'de başta seks işçileri olmak üzere farklı cinsel yönelime sahip insanlar ile AIDS hastalarının her zaman, yine başta yoksullar olmak üzere eski hükümlülerin, farklı giyim/kuşama, farklı dini inanca/mezhebe, farklı etnik kökene, farklı siyasi görüşe sahip olan insanların, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılarının, engellilerin, işsizlerin, gecekondu semtlerinde yaşayanların ve eğitim seviyesi düşük insanların çoğu zaman toplumdan dışlandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilere göre Türkiye'de kırsal kesimde yaşayanlar, farklı şive ile konuşanlar ve kadınlar bazen, bekarlar ve gençler ise nadiren dışlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Geçici/gündelik çalışma, basitleştirilmiş istihdam, aralıklı çalışma, çağrı üzerine çalışma, sıfır saat sözleşme.*

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cselek@sakarya.edu.tr.

** Y. Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, sinan.balta@ogr.sakarya.edu.tr.

PERCEPTION OF SOCIAL EXCLUSION IN TURKEY: A FIELD RESEARCH ON SAU STUDENTS OF LABOR ECONOMICS AND INDUSTRIAL RELATIONS DEPARTMENT

Cihan SELEK ÖZ*

Sinan BALTA**

Abstract

The aim of this study is to try to measure the perception of social exclusion in Turkey. Nevertheless, it is important to be informed of the concept in order to accurately measure the perception of social exclusion. Sakarya University Faculty of Political Sciences Labour Economics and Industrial Relations students are chosen as sample group since they study the subject in many of their lectures. The feedback of survey from 300 students is analysed in SPSS 22.0 software. According to the results, students think that sex workers, people with different sexual orientations and AIDS patients are always, poor people, ex-convicts, people with different clothing, alcohol and substance addicts, disabled people, unemployed, people living in slums, people with poor education are usually excluded in Turkey. According to the students people residing in rural areas, speaking in different dialects and women are sometimes, singles and young people are rarely excluded in Turkey

Keywords: *Social Exclusion, Perception of Social Exclusion, Poverty, Social Inclusion*

* Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cselek@sakarya.edu.tr.

** Y. Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, sinan.balta@ogr.sakarya.edu.tr.

Giriş

İlk defa 1970’li yıllarda kullanılan sosyal dışlanma kavramı neo-liberal küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte gerek teorik gerekse de pratik düzeyde sıklıkla tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Yoksulluk, işsizlik, sosyal koruma, eşitsizlik, ayrımcılık gibi temel sosyal politika konuları ile doğrudan ilişkili olan sosyal dışlanma kavramı günümüzde hala ekonomik, sosyal ve siyasal tartışmalar ile kamu müdahalelerinin en önemli kavramlarından biri olma özelliğini korumaya devam etmektedir (Sapançalı, 2005: 52).

Ekonomik, siyasal, kültürel ve mekânsal boyutlarda kendini gösteren sosyal dışlanma göreceli, dinamik, çok boyutlu ve doğrudan sosyal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Nedenleri oldukça karmaşık olan sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran dinamikler küreselleşme ile belirginleşmiştir. Bu bağlamda emek piyasalarında meydana gelen değişim, eğreti istihdam, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği, artan eşitsizlikler ve göçler sosyal dışlanmanın temel nedenleri olarak gösterilmektedir. Bunların yanı sıra toplumların siyasal ve kültürel yapılarından kaynaklanan aksaklıklar da sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir. Bütün bu nedenler silsilesi toplumda kimlerin dışlandığını göstermesi açısından önemlidir.

Sosyal dışlanma göreceli bir kavram olması nedeniyle dışlananların kimler olduğu kişiden kişiye, dönemden döneme ve toplumdaki farklılıkları göstermektedir. Türkiye’de hangi toplumsal kesimlerin dışlanma riski ile karşı karşıya olduğuna yönelik insanların düşünceleri önemlidir. Ancak sosyal dışlanma algısının doğru ölçülebilmesi için kavram hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu yüzden örneklem grubu olarak Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğrencileri seçilmiştir. Çünkü bölüm öğrencileri sosyal dışlanma konusunu daha birinci sınıftan itibaren başta sosyal politika olmak üzere pek çok derste işlemektedirler. Lisans eğitimi alan üç yüz bölüm öğrencisine literatürde yer alan ve dışlanma riski taşıyan bazı toplumsal grupların Türkiye’de dışlanıp dışlanmadığına yönelik düşünceleri sorulmuştur. Sonuçlar SPSS 22.0 programında analiz edilip yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma kavramı ile ilgili kabul edilebilir tek bir tanım bulunmamaktadır. Ancak genel bir ifadeyle sosyal dışlanma bireylerin veya belli grupların işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik, yaşlılık, engellilik gibi nedenlerden dolayı eğitim, sağlık, konut gibi çeşitli imkânlardan yararlanamamaları, üretim süreci içerisinde bulunamamaları ve karar alma süreçlerine katılamamalarıdır (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 14).

Sosyal dışlanma toplumsal hayata katılamama ve toplumsal hayatın dışında kalma durumunu anlatması açısından ayrımcılık kavramı ile yakından ilişkilidir (Uyan-Semerci, 2018: 192). Sosyal dışlanma kavramı, toplumsal bütünleşmenin tam

olarak gerçekleşmediğini, toplumsal düzenin bazı grupları dışarıda bırakacak şekilde katmanlı bir yapılanma gösterdiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda sosyal dışlanma toplumsal hayata katılmayı ve toplumun bir parçası olmayı ifade eden sosyal bütünleşmenin ve kaynaşmanın karşıtıdır (Sapancalı, 2005: 53). Sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında sosyal dışlanma, sivil, politik, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma veya mahrum edilme durumudur (Çakır, 2002: 84). Bu nedenle sosyal dışlanma eksik vatandaşlık olarak da tanımlanabilmektedir (Sapancalı, 2005: 56).

Birleşik Krallık merkezli Sosyal Dışlanma Analiz Merkezi (CSAE) sosyal dışlanmayı aşağıda sıralanan bazı temel faaliyetlere katılmama durumu olarak tanımlamaktadır (Alcock, 2011: 183):

- Tüketim: mal ve hizmetleri satın almak
- Üretim: ekonomik ve sosyal açıdan değerli olan faaliyetlere katılmak
- Siyasal katılım: yerel ve ulusal karar alma süreçlerine katılmak
- Sosyal etkileşim: aile, arkadaş ve toplumla etkileşim halinde olmak

Sosyal dışlanmayı kavramsal olarak yoksulluğun farklı bir görünümü olarak değerlendirenler bulursa da sosyal dışlanma yoksulluktan farklı, daha geniş kapsamlı, çok boyutlu ve dinamik bir kavramdır (Gordon, 1998: 13; Burchardt vd., 1999: 228; Tokol, 2012: 152). Çünkü her yoksul dışlanmış olmayabilir, aynı zamanda her dışlanan da yoksul olmayabilir (Atkinson, 1998: 9). Şöyle ki, yoksul bir insan çeşitli toplumsal veya kurumsal destek mekanizmaları sayesinde kendini dışlanmış hissetmeyebilir. Yine yoksullar dışında pek çok dezavantajlı grup toplumdaki dışlanmaktadır.

Yoksulluk ile çok yakından ilişkili olan sosyal dışlanma kavramı aynı zamanda yoksulluğun sadece gelir yoksulluğu anlamına gelmediğini vurgulayan çok boyutlu şemsiye bir kavramdır (Uyan-Semerci, 2018: 192). A. Sen'e (2000: 4-5) göre, sosyal dışlanma hem yapabilirlikten yoksunluk kavramının bir parçasıdır, hem de kavramın kapsamını genişletmektedir. Yapabilirlikten yoksunluk sonucu toplumsal yaşama katılmama da sosyal dışlanma ile sonuçlanabilmektedir.

Sosyal dışlanma kavramını ilk kez 1974 'de Fransa'da Chirac hükümeti zamanında Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanı olan René Lenoir kullanmıştır (Silver, 1994: 532). Lenoir (1974) sosyal dışlanma kavramını korunmasız özel gereksinim gruplarını ve sosyal sapma gösteren nüfusu sosyal politika bağlamında tanımlamak için kullanmıştır (Silver, 2019: 1). Yazdığı kitap ile Lenoir, Fransız nüfusunun onda birinin dışlanmış olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre zihinsel ve fiziksel engelliler, intihara meyilli insanlar, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, suç işleyenler, yalnız ebeveynler, problemlili aileler, marjinal ve asosyal insanlar ve diğer sosyal uyumsuzluk içindeki insanlar dışlanmışları oluşturmaktadır. Üstelik bütün bu sosyal kategorideki insanlar sosyal sigorta koruması altında değildir (Silver, 1994: 532).

Lenoir sosyal dışlanma kavramını kullanırken onu ekonomik bir nedenselliğe bağlı olarak tanımlanmamış, dışlanma sürecini toplumsal ilişkilerin azalması ve toplumun dışında kalma bağlamında ele almıştır (Silver, 1995: 63). Ancak 1980’li yıllarla birlikte artan yapısal işsizlikle kavramın kullanımı yaygınlaşmış (Burchardt vd., 1999: 228), 80’lerin sonuna doğru Avrupa Birliği düzeyinde tartışılmaya başlanmıştır (Silver, 2019: 1). Bu tartışmaların odağını özellikle kavramın ekonomik boyutu oluşturmuştur. Bu doğrultuda Avrupa Komisyonu sosyal dışlanmayı ilk kez 1989’da sosyal hakların yetersiz gerçekleşmesi ile ilişkilendirerek kullanmıştır. 1990’da Komisyon tarafından “Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi” kurulmuştur. 1992 ‘de imzalanan Maastricht Antlaşması’na sosyal dışlanma ile ortak mücadele edilmesine yönelik maddeler konulmuş, böylece sosyal dışlanma kavramı AB düzeyinde ilk kez resmi bir belgede açıkça ifade edilmiş, 1997 ‘de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile sosyal dışlanma Avrupa sosyal gündeminin öncelikli konularından biri haline gelmiştir (De Haan, 2000: 24; Sapancalı, 2005: 61; Şahin, 2009: 20; Yıldırım, 2014: 97-98). Ancak Gordon’a (1998: 13-14) göre, Avrupa Birliği sosyal dışlanma kavramını daha çok işsizlik, bir başka ifadeyle ücretli istihdamdan dışlanma şeklinde oldukça dar bir boyutta ele almaktadır. Çünkü işsizlik birey açısından sonuçlarından ziyade toplum açısından sonuçları açısından önemli görülmektedir. İşsizlik sosyal dayanışmayı tehdit eden bir olgudur. Ücretli istihdam sosyal bütünleşmeyi sağlamaktadır. İşsizlik aynı zamanda yoksulluğun, dolayısıyla da sosyal dışlanmanın en büyük nedenidir. Bu nedenle Avrupa Birliği sosyal dışlanma ile mücadelede gelişmiş refah politikaları ve toplumsal hayata katılımı artıran girişimlerden ziyade istihdam politikalarına odaklanan bir yaklaşım ortaya koymuştur.

2. Sosyal Dışlanmanın Unsurları ve Boyutları

Çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanma dönemlere, bölgelere ve sosyo-ekonomik yapıya göre farklılık göstermektedir. Ancak her türlü farklılığa rağmen kavramın temelini “toplumsal yaşama katılamama” oluşturmaktadır (Yıldırım, 2014: 92). Atkinson’a (1998: 13-14) göre sosyal dışlanmanın üç temel unsuru bulunmaktadır: (1) *Görelilik unsuru* sosyal dışlanmanın belirli bir toplumda herhangi bir yerde veya zamanda ortaya çıkabileceğini anlatmaktadır. (2) *Sosyal ilişkiler unsuru* dışlanmanın bir özne veya özneler tarafından gerçekleştirildiğini, kişinin kendi kendini dışlaması kadar diğer insanlar tarafından da dışlanabileceğini ifade etmektedir. (3) *Dinamikler unsuru* sosyal dışlanmanın daha çok geleceğe ilişkin beklentilerin düşük olması boyutuyla nesilden nesile aktarılabilecek dinamik bir olgu olduğunu açıklamaktadır.

Silver ve Miller (2002: 12) sosyal dışlanmayı beş unsurla birlikte tanımlamışlardır: Buna göre sosyal dışlanma (1) hem bireysel hem toplu kaynakları içeren *sosyo-ekonomik* veya *çok boyutlu* (2) toplumla tam bütünleşmeden çoklu dışlanma durumlarına doğru bir süreç, hareket ve yörünge izleyen *dinamik* (3) sosyal mesafe veya izolasyon, reddedilme, aşağılanma ve sosyal destek ağlarının yokluğu ve toplum-

sal hayata katılımın inkar edilmesi yönüyle *ilişkisel* (4) dışlanmayı insanların ve kurumların gerçekleştirilmesi nedeniyle *aktif* (5) gelir yoksulluğu ve fiziksel ihtiyaçların karşılanmaması, hatta refah devletinin bazı vatandaşlarını sosyal korumadan mahrum bırakıp, onları işsizliğe mahkum etmesi gibi ayrımcı uygulamalarla bağlamı değişen *görelî* bir kavramdır.

Sosyal dışlanma, dışlanmanın farklı kaynaklarının olması ve farklı boyutlarda (ekonomik, sosyal, kültürel, politik) ortaya çıkması açısından çok boyutlu bir olgudur (Sapançalı, 2003: 22). Adaman ve Keyder (2009: 9) sosyal dışlanmanın *ekonomik*, *mekânsal*, *kültürel* ve *politik* boyutlarda tezahür edebileceğini belirtmişlerdir.

Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu, bir başka ifadeyle *ekonomik dışlanma* özellikle yoksulluk ve işsizlik sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ancak sadece istihdamla ekonomik dışlanmanın önlenebileceğini söylemek mümkün değildir. Çünkü kötü çalışma koşullarında, düşük ücretle, süreklilik göstermeyen ve sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmak da ekonomik dışlanmaya neden olabilmektedir (Şahin, 2009: 50).

Mekânsal dışlanma çeşitli nedenlerden ötürü belli mekânlara ulaşmada ve mekânlardan yararlanmada sorunların bulunması, engellerle karşılaşılması durumudur. Mekânsal dışlanma iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. İlki toplum genelinin kişiyi yaşadığı mekân/coğrafya nedeniyle dışlaması, küçük görmesi, ayrımcılığa tabi tutmasıdır. İkincisi kişinin yaşadığı mekân/coğrafya nedeniyle kamusal hizmetlere erişimde zorluklar çekmesi sonucunda dışlanmanın ortaya çıkmasıdır (Adaman ve Keyder, 2009: 9).

Kültürel dışlanma ekonomik nedenlerden bağımsız olarak toplumsal ve kültürel hayata tam olarak katılamama durumudur. Toplumun genelinden farklı bir dil konuşmak, farklı bir aksanla konuşmak, farklı bir etnik kökene ya da dine/mezhebe mensup olmak, farklı giyim kuşam ve cinsel yönelimlere sahip olmak (Adaman ve Keyder, 2009: 9; Tartanoğlu, 2014: 272), hatta kişinin cinsiyeti ve yaşı (Berafe, 2017: 74) bile kültürEl dışlanmanın nedenlerinden biri olabilir. *Siyasal dışlanma* çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlık haklarını, özellikle de hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama ve siyasal katılımın doğrudan ya da dolaylı bir şekilde engellenmesi durumudur (Adaman ve Keyder, 2009: 9). Siyasal dışlanma ayrıca örgütlenme hakkı, kişisel güvenlik, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve fırsat eşitliği gibi vatandaşlık haklarına erişimde yaşanan sorunları da kapsamaktadır (Berafe, 2017: 74).

Bu boyutlar çoğu zaman iç içe geçmiş ve birbirinin etkisini artıran bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle farklı dışlanma türleri birbirini çoğu zaman beslemekte ve tetiklemektedir. Bu yüzden sosyal dışlanma, bu çeşitli boyutlar ve bunlar arasındaki ilişkiler dikkate alınarak bir süreç olarak incelenmelidir (Adaman ve Keyder, 2009: 9).

3. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanmanın boyutları kadar nedenleri de birbirleriyle etkileşim halindedir (Adaman ve Keyder, 2009: 13). Bu yüzden sosyal dışlanmanın ortaya çıkışını tek bir nedene dayandırarak açıklamak mümkün değildir. Ancak Sanayi Devrimi'nden beri var olan yoksulluk, eşitsizlik ve sömürü gibi sorunların 1970'lerden sonra sosyal dışlanma başlığı altında ortaya çıkması neo-liberal politikaların sorgulanmasına neden olmaktadır (Tartanoğlu, 2010: 6). Bir başka ifadeyle küreselleşme ve beraberinde getirdiği emek piyasası sorunları, gelir dağılımında meydana gelen adaletsizlik, artan eşitsizlikler, yetersiz sosyal koruma ve göç sosyal dışlanmanın başlıca nedenlerini oluşturmaktadır (Şahin, 2009: 60-69).

Neo-liberal ekonomi politikaları sonucunda üretimin uluslararasılaşması ve ticaretin serbestleşmesi ile etkisini artıran teknoloji, esneklik ve kuralsızlaştırma politikaları emek piyasalarında son derece önemli yapısal değişimlere neden olmuştur. Bu değişimin işgücü piyasasına yansımaları işsizlik, işgücü piyasasının bölünmesi ve istihdamın eğrileşmesi şeklinde kendini göstermiştir. İşsizlik, özellikle de uzun süreli işsizlik en önemli sosyal dışlanma nedenlerinden biridir (Çakır, 2002: 89-91).

Küreselleşme ile artan gelir dağılımı adaletsizliği sosyal dışlanmanın nedenlerinden bir diğeridir. Gelir dağılımı konusunun salt ekonomik bir sorun olmaktan çok politik ve sosyal bir sorun olarak algılanması 1980'li yıllardan sonra olmuştur. Gelir dağılımı adaletsizliğinin ortaya çıkardığı en büyük sorun yoksulluktur. Artan gelir dağılımı adaletsizliği sonucunda yaşamsal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını hiç veya yeterince karşılayamayan bireyler topluma katılmakta problem yaşamakta ve toplumdan dışlandıkları hissine kapılmaktadırlar (Şahin, 2009: 63).

Toplum içerisindeki eşitsizliğe genellikle gelirdeki eşitsizlik olarak bakılmaktadır. Oysaki eşitsizlik sadece gelir düzeyinde değil, kimi zaman bu kavramın uzantısı olarak politik ve toplumsal uygulamaların sonucunda ortaya çıkmaktadır (Çakır, 2002: 94). Eşitsizlik gelirin yanı sıra özellikle istihdam, eğitim, sağlık, kültür ve siyaset alanlarında da görülebilmektedir (Işık Erol, 2013: 60). Eşitsizliğe bağlı sosyal dışlanmanın önüne geçilebilmesi için toplumda ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel kaynakların olabildiğince eşit dağıtılması büyük önem arz etmektedir (Şahin, 2009: 64).

Dünyada çok sayıda birey sosyal koruma sistemlerinin sağladığı imkânlardan yeterince faydalanamamakta ve sosyal dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 15). Bazı bireyler sosyal koruma hizmetlerinden yararlanabilmek için gerekli olan koşulları yerine getiremedikleri için sosyal korumadan ya hiç faydalanamamakta ya da sınırlı bir biçimde faydalanabilmektedir. Sosyal dışlanma sosyal korumanın güçlü olduğu ülkelerde daha düşük seviyelerde gerçekleşirken sosyal korumanın zayıf olduğu ülkelerde çok daha yüksek seviyelerde ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2009: 68).

Sosyal dışlanmaya neden olan bir diğer etmen göç olgusudur. Özellikle göç eden bireylerin eğitim ve vasıf seviyelerinin düşük olması sosyal dışlanmayla çok daha hızlı bir şekilde karşılaşmalarına neden olmaktadır (Işık Erol, 2013: 60). Ayrıca göç eden birey ya da grupların göç ettikleri toplumun dilini ve kültürünü tanımamaları sosyal anlamda bütünleşmelerini zorlaştırmakta (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 15) ve sosyal dışlanma tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Farklılıklara yaklaşım açısından ülkeler içerisindeki egemen kültürler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Bir toplumdaki insanların egemen kültürü sorgulamadan içselleştirmeleri kültürel dışlanma veya dışlamaları normal karşılamalarına neden olabilmektedir. Yine toplumsal yapı içerisinde geliştirilen kurumların yapısı da bazen sosyal dışlanmaya neden olmakta bazen de sosyal dışlanmayı engellemektedir (Adaman ve Keyder, 2009: 14

4. Alan Araştırması

Bu başlık altında araştırmanın amacı, yöntemi ve bulgularına yer verilecektir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma, Türkiye'deki sosyal dışlanma algısını Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri öğrencileri üzerinden ölçmeye çalışmaktadır. Araştırmada verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde öğrenim gören 1366 öğrenci oluşturmuştur. Anket, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğrencileri arasında rastgele örnekleme olarak seçilen 300 öğrenci ile yapılmıştır. Sonuçlar SPSS 22.0 programından yararlanılarak analiz edilmiş ve tablolar halinde düzenlenmiştir. Tablolarda kişi sayısı (N), yüzde (%) olarak gösterilmiştir.

4.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırma bulguları katılımcıların demografik özellikleri ile sosyal dışlanmaya yönelik algıları bağlamında ele alınmıştır. Anket sonuçlarının güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı ile ölçülmüştür.

Tablo 1: Cronbach's Alpha Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	N of Items
,873	24

Buna göre Tablo 1'de de görüldüğü gibi Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,873 olarak bulunmuştur. Bu oran elde edilen verilerin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.2.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan 300 öğrencinin demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	110	36,7
	Kadın	190	63,3
	Toplam	300	100,0
Yaş Grubu	17-19	47	15,7
	20-22	180	60,0
	23-25	66	22,0
	26 ve üstü	7	2,3
	Toplam	300	100,0
Medeni Durum	Evli	4	1,3
	Bekar	296	98,7
	Toplam	300	100,0
Sınıf	1.sınıf	67	22,3
	2.sınıf	73	24,3
	3.sınıf	72	24,0
	4.sınıf	88	29,3
	Toplam	300	100,0

Tablo 2’ye göre katılımcıların %63,3’ü kadın, %36,7’si erkek, %82’si 20-25 yaş aralığında, %98,7’si bekar. Araştırmada her sınıf grubundan birbirine yakın sayıda öğrenciye ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre katılımcıların %22,3’ünü 1. sınıf öğrencileri, %24,3’ünü 2. sınıf öğrencileri, %24’ünü 3. sınıf öğrencileri ve %29,3’ünü 4. sınıf öğrencileri oluşturmuştur.

4.2.2. Sosyal Dışlanma Algısına İlişkin Bulgular

Sosyal dışlanma sorunu bağlamında öğrencilerin Türkiye’de kimlerin dışlandığına yönelik düşüncelerini ölçmek amacıyla sosyal dışlanmanın ekonomik, siyasal, kültürel ve mekânsal boyutları dikkate alınarak literatür aracılığıyla 19 soru hazırlanmış ve bu sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Bu sorular sosyal dışlanma riski taşıyan belirli toplumsal grupları esas almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Sosyal Dışlanmaya İlişkin Algıları

SOSYAL DIŞLANMA ALGISI	Her Zaman		Çoğu Zaman		Bazen		Nadiren		Hiçbir Zaman	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Türkiye’de yoksullar toplulundan dışlanmaktadır.	41	13,7	167	55,7	69	23,0	16	5,3	7	2,3
Türkiye’de işsizler toplulundan dışlanmaktadır.	21	7,0	120	40,0	97	32,3	50	16,7	12	4,0
Türkiye’de eğitim seviyesi düşük insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	34	11,3	114	38,0	103	34,3	42	14,0	7	2,3
Türkiye’de gençler toplulundan dışlanmaktadır.	11	3,7	20	6,7	79	26,3	103	34,3	87	29,0
Türkiye’de kadınlar toplulundan dışlanmaktadır.	30	10,0	85	28,3	104	34,7	62	20,7	19	6,3
Türkiye’de bekar insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	7	2,3	9	3,0	53	17,7	122	40,7	109	36,3
Türkiye’de engelliler toplulundan dışlanmaktadır.	38	12,7	121	40,3	88	29,3	35	11,7	18	6,0
Türkiye’de farklı etnik kökene sahip insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	44	14,7	125	41,7	92	30,7	32	10,7	7	2,3
Türkiye’de farklı dini inanca/mezhebe sahip insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	45	15,0	128	42,7	85	28,3	26	8,7	16	5,3
Türkiye’de farklı giyim/kuşama sahip insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	55	18,3	129	43,0	77	25,7	33	11,0	6	2,0
Türkiye’de farklı şiveye sahip insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	15	5,0	57	19,0	108	36,0	76	25,3	44	14,7
Türkiye’de farklı siyasi görüşe sahip insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	63	21,0	119	39,7	78	26,0	31	10,3	9	3,0
Türkiye’de farklı cinsel yönelime sahip insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	149	49,7	118	39,3	23	7,7	10	3,3	0	0
Türkiye’de gecekondu semtlerinde yaşayan insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	14	4,7	118	39,3	100	33,3	51	17,0	17	5,7
Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan insanlar toplulundan dışlanmaktadır.	8	2,7	64	21,3	113	37,7	75	25,0	40	13,3
Türkiye’de eski hükümlüler/sabıkalılar toplulundan dışlanmaktadır.	72	24,0	145	48,3	65	21,7	15	5,0	3	1,0
Türkiye’de alkol ve madde bağımlıları toplulundan dışlanmaktadır.	110	36,7	128	42,7	44	14,7	15	5,0	3	1,0
Türkiye’de seks işçileri toplulundan dışlanmaktadır.	177	59,0	91	30,3	21	7,0	6	2,0	5	1,7
Türkiye’de AIDS hastaları toplulundan dışlanmaktadır.	103	34,3	90	30,0	68	22,7	27	9,0	12	4,0

Tablo 3'e göre katılımcıların %55,7'si yoksulların *çoğu zaman* toplumdan dışlandığını düşünmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların %40'ı ve %32,3'ü işsizlerin sırasıyla *çoğu zaman* ve *bazen* dışlandığını görüşündedir. Yine katılımcıların %38'i ve %34,3'ü eğitim seviyesi düşük insanların sırasıyla *çoğu zaman* ve *bazen* dışlandığını belirtmişlerdir.

Örneklem grubunu oluşturan gençlerin çoğu Türkiye'de gençlerin dışlanmadığı görüşündedir. Gençlerin *her zaman* dışlandığını düşünenlerin oranı sadece %3,7, *çoğu zaman* dışlandığını düşünenlerin oranı da sadece %6,7'dir.

Türkiye'de kadınların sosyal dışlanmasına yönelik verilen cevaplar %28,3 *çoğu zaman*, %34,7 *bazen* ve %20,7 *nadiren* seçeneklerinde toplanmıştır.

Medeni durum bazı toplumlarda sosyal dışlanma nedeni olabilmektedir. Ancak katılımcılara göre Türkiye'de insanlar medeni durumlarına göre bir dışlanma ile karşılaşmamaktadırlar. Tablo 3'te de görüldüğü gibi katılımcıların %40,7'sine göre bekar insanlar *nadiren* toplumdan dışlanırken, %36,3'üne göre hiçbir *zaman* dışlanmamaktadırlar.

Ankete katılanların %40,3'ü engellilerin *çoğu zaman*, %29,3'ü bazen toplumdan dışlandığını kanısındadır. Katılımcıların %41,7'si farklı etnik kökene sahip olan insanların *çoğu zaman* toplumdan dışlandığını düşünürken, %30,7'si *bazen* dışlandığını düşünmektedir. Yine katılımcılara göre farklı dini inanca/mezhebe sahip olan insanların %42,7'si *çoğu zaman*, %28,3'ü bazen toplumdan dışlanmaktadır. Benzer şekilde katılımcıların %43'ü farklı giyim/kuşama sahip olan insanların *çoğu zaman*, %25,7'si bazen dışlandığını görüşündedir. Bu oranların oldukça yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Farklı bir aksan ya da şive ile konuşmak kültürel dışlanma nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Ancak katılımcıların %36'sına göre Türkiye'de farklı şive ile konuşan insanlar *bazen*, %25,3'üne göre *nadiren* dışlanmaktadır.

Siyasal dışlanma konusu genelden farklı bir siyasi görüşe sahip olma bağlamında ele alındığında katılımcıların sırasıyla %21'inin *her zaman*, %39,7'sinin *çoğu zaman*, %26'sının bazen seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. Bu oranlar oldukça yüksek olup dikkat çekicidir.

Cinsel yönelim konusu özellikle son yıllarda sosyal dışlanma bağlamında sıklıkla ele alınan konulardan biridir. Araştırmada en keskin sonuçlardan biri bu konuda ortaya çıkmıştır. Buna göre katılımcıların %49,7'si Türkiye'de farklı cinsel yönelime sahip olan insanların *her zaman*, %39,3'ü *çoğu zaman* dışlandıklarını düşünmektedir. *Hiçbir zaman* seçeneğinin sıfır olduğu bulguda, *nadiren* seçeneği %3,3, bazen seçeneği %7,7'dir.

Mekânsal dışlanma türünün örneklerinden biri olan gecekondu semtlerinde yaşama olgusu ile ilgili olarak katılımcıların %39,3'ü Türkiye'de gecekondu semtlerinde ya-

şayan insanların *çoğu zaman*, %33,3'ü bazen dışlandığını belirtmişlerdir. Yine mekânsal dışlanma kapsamında ele alınan kırsal kesimde yaşama olgusu ile ilgili olarak katılımcıların %21,3'ü Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan insanların *çoğu zaman*, %37,7'si *bazen*, %25'i nadiren dışlandıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri de eski hükümlülerin toplumdans dışlanmaları konusunda ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %48,3'üne göre Türkiye'de eski hükümlüler/sabıkalılar *çoğu zaman* toplumdans dışlanmaktadır. Bu oran *her zaman* seçeneğinde %24 iken, *bazen* seçeneğinde %21,7'dir. Eski hükümlülerin toplumdans *hiçbir zaman* dışlanmadığını düşünenlerin oranı sadece %1 iken *nadiren* dışlandıklarını düşünenlerin oranı sadece %5'tir.

Araştırmaya katılanların %42,7'si Türkiye'de alkol ve madde bağımlılarının *çoğu zaman*, %36,7'si *her zaman* toplumdans dışlandığını düşünmektedirler. Alkol ve madde bağımlılarının toplumdans *hiçbir zaman* dışlanmadığını düşünenlerin oranı sadece %1 iken *nadiren* dışlandıklarını düşünenlerin oranı sadece %5'tir.

Araştırmanın en keskin sonuçlarından bir diğeri seks işçiliği konusunda ortaya çıkmıştır. Buna göre katılımcıların %59'u Türkiye'de seks işçilerinin *her zaman*, %30,3'ü *çoğu zaman* toplumdans dışlandığı görüşündedir. Katılımcıların sadece %7'si *bazen*, %2'si *nadiren*, %1,7'si *hiçbir zaman* seçeneğini işaretlemişlerdir.

Son olarak Türkiye'de AIDS hastalarının toplumsal dışlanma konusu ile ilgili olarak katılımcıların %34,3'ü AIDS hastalarının toplumdans *her zaman*, %30'u *çoğu zaman*, %22,7'si *bazen* dışlandığını ifade etmiş, %9'u dışlanmanın *nadiren* gerçekleştiğini, %4'ü dışlanmanın *hiçbir zaman* gerçekleşmediğini belirtmişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çağımızın en önemli sorunlarından biri olan sosyal dışlanma ekonomik, politik, kültürel ve mekânsal boyutlarda ortaya çıkmakta ve bireyin toplumsal hayata katılımına ve toplumla bütünleşmesine engel olmaktadır. Sosyal dışlanma sonucunda bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları bozulmakta, toplumla olan bağları kopmaktadır. Sosyal dışlanma bir toplumun geleceğini ciddi manada tehdit etmektedir. Sosyal dışlanma neticesinde suça eğilim ve suç oranları artmakta, yabancılaşma ile birlikte sosyal patlamaların yaşanması kaçınılmaz hale gelmektedir (Çakır, 2002: 100).

Sosyal dışlanma ile mücadele kapsamında sosyal içerme politikaları uygulanmaktadır. Sosyal içerme politikalarının amacı bireyin dışlanmasını ortadan kaldırarak, toplumla bütünleşmesini sağlamaktır. Sosyal içerme politikaları istihdam, sosyal koruma, eğitim, sağlık, konut politikaları ile temel hakların sağlanmasına yönelik düzenlemeleri içermektedir. Sosyal içerme politikalarının kapsamı dışlanma nedenlerine ve dışlanan toplum kesimlerine göre ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Dolayısıyla sosyal içerme politikalarının kapsamı belirlenirken dışlanma nedenlerinin ve dışlanan toplum kesimlerinin tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de dışlanan grupların kimler olduğunun belirlenmesine yönelik sosyal dışlanma kavramını iyi düzeyde bildikleri varsayılan üçyüz Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğrencisine anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre katılımcıların %59’u Türkiye’de seks işçilerinin, %49,7’si farklı cinsel yönelime sahip olan insanların, %34,3’ü AIDS hastalarının toplumdan *her zaman* dışlandıklarını düşünmektedir.

Katılımcıların %55,7’si yoksulların, %48,3’ü eski hükümlü/sabıkalıların, %43,3’ü farklı giyim/kuşama sahip olan insanların, % 42,7’si farklı dini inanca/mezhebe sahip olan insanların, %42,7’si alkol ve uyuşturucu madde bağımlılarının, %42’si farklı etnik kökene sahip olan insanların, %40,3’ü engellilerin, %40’ı işsizlerin, %39,7’si farklı bir siyasi görüşe sahip insanların, %39,3’ü gecekondu semtlerinde yaşayan insanların, %38’i eğitim seviyesi düşük insanların *çoğu zaman* toplumdan dışlandığı düşüncesindedir.

Katılımcıların %37,7’sine göre Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan insanlar, %36’sına göre farklı bir şive ile konuşan insanlar, %34,7’sine göre kadınlar *bazen* toplumdan dışlanmaktadır.

Araştırmada son olarak katılımcıların %40,7’sinin bekarların, %34,3’ünün gençlerin *nadiren* dışlandıklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Adaman F, ve Keyder Ç, (2009), “**Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Kuramsal Çerçeve**”, **Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politikalar Forumu Yayınları, İstanbul, S, 4-15.
- Alcock P, (2011), “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar** içinde, Der.: Pete Alcock, Margaret May ve Karen Rowlingson, Çev.: Boran Ali Mertcan, Siyasal Kitabevi, Ankara, (179-188).
- Atkinson A. B, (1998), “Social Exclusion, Poverty and Unemployment”, Editors: A. B. Atkinson and John Hills, in *Exclusion, Employment and Opportunity*, Center for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, (1-20).
- Berafe, T, (2017), “Assessing the Causes and Effects of Social Exclusion: The Case of ‘Pot Makers’ in Yem Special Woreda in Sothern Nation, Nationalities and Peoples Regional State in Ethiopia”, **African Journal of Political Science and International Relations**, Vol. 11 (4), (68-83).
- Burchardt, T, Julian Le G, and David P, (1999), “Social Exclusion in Britain 1991-1995” *Social Policy & Administration*, Vol. 33, No. 3, September, (227-244).
- Çakır, Ö, (2002), “Sosyal Dışlanma”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, (83-104).
- De Haan, Arjan (2000), “Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation”, **Studies in Social and Political Thought**, Vol: 2, (22-40).
- Doğan, İ, (2014), “Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlaklık ve Çok Boyutluluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 66-67, (127-157).
- Gordon, D, (1998), “Definitions of Concepts for the Perceptions of Poverty and Social Exclusion”, in **Perceptions of Poverty and Social Exclusion**, Editors: Jonathan Bradshaw, David Gordon, Ruth Levitas, Sue Middleton, Christina Pantazis, Sarah Payne and Peter Townsend, Townsend Centre for International Poverty Research, University of Bristol, (5-15).
- Işık S, (2013), “İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkisi”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 24, Sayı:3-4-5, (46-70).
- Karataşoğlu, Soner ve Emel İSLAMOĞLU (2016), “Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Çalışma İlişkileri Dergisi**, Cilt:7, Ocak, Sayı:1, (12-41).
- Sapançalı, F, (2003), **Sosyal Dışlanma**, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, İzmir.

- Sapancalı, F, (2005), “Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2005/3, (51-106).
- Sen, A, (2000), **Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny**, Social Development Papers No.1, Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank, June, Manila-Philippines.
- Silver, H, (1994), “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, **International Labour Review**, Vol. 133, No. 5-6, (531-578).
- Silver, H, (2015), Silver, “Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion”, Editors: Gerry Rodgers, Charles Gore ve Jose B. Figueiredo, in **Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses**, International Institute for Labour Studies, Geneva.
- Silver, H, (2019), “Social Exclusion”, in **The Wiley Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies**, Edited by Anthony Orum, Published by John Wiley & Sons Ltd., New Jersey, USA.
- Silver, H, and Miller S. M, (2002), “Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage”, **Poverty & Race Research Action Council**, September-October, Vol. 11, No. 5, (1-24).
- Şahin, Tijen (2009), *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Tartanoğlu, Ş, (2010), “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 42, (1-13).
- Tartanoğlu, Ş, (2015), “Sosyal Dışlanma”, Editörler: Aysen Tokol ve Yusuf Alper, **Sosyal Politika** içinde, 5. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa, (284-292).
- Tokol, A, (2012), “Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık”, **Sosyal Politika** içinde, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Uyan-Semerci, P, (2018), “Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde, Editörler: Kenan Çayır ve Müge Ayan-Ceyhan, Üçüncü Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (189-198).
- Yıldırımalp, S, (2014), “Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Şubat, Sayı: 2, (91-108).